

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

ONDERZOEK GESIGNALEERD

Gender, family competence and psychological symptoms

Carmen Knudson-Martin (2000). *Journal of Marital and Family Therapy*. Nederlandse versie verschenen in *Gezinstherapie* wereldwijd, jaargang 14, nummer 4, 2003.

Beavers definieert gezinscompetentie als de mate waarin gezinnen in staat zijn zichzelf als interactionele eenheid te organiseren en te managen. Daarbij gaat het om het vermogen leiderschap te delen en erover te onderhandelen, evenals het hanteren van duidelijke generatiegrenzen. Nauw verbonden met de competentie is de ontwikkeling van zelfvertrouwen en een gevoel van eigenwaarde bij de individuele gezinsleden. In competente gezinnen worden onderlinge verschillen geaccepteerd, kunnen conflicten worden opgelost en is de communicatie open en direct.

Gezinscompetentie is te beschouwen als een maat voor de kwaliteit van het gezinsfunctioneren (Beavers, 2003). Volgens het Beavers classificatiesysteem functioneert 75% van de Amerikaanse gezinnen gemiddeld tot adequaat, 5% optimaal en is 19% disfunctioneel.

In het onderzoek van Knudson-Martin vormen de gemiddeld functionerende gezinnen de onderzoeksgroep en niet de disfunctionele gezinnen. Zij onderzocht de relatie tussen de kwaliteit van het gezinsfunctioneren en het psychisch functioneren van de individuele gezinsleden. Dat is een interessante vraagstelling, want in de klinische praktijk zoeken gezinstherapeuten juist naar deze relatie en bovendien kunnen zij lang niet altijd de vraag beantwoorden waarom het ene gezinslid onder dezelfde gezinsomstandigheden beter functioneert dan het andere.

Om vast te stellen hoe bepaalde psychologische symptomen gerelateerd zijn aan gezinscompetentie, zijn de scores van gezinsleden op de *Symptom Checklist-90-R* (SCL-90-R) vergeleken met hun scores op de *Beavers Self-Report Family Inventory* (SFI) en het observatie-instrument *Beavers Family Intervention Scales* (BFIS). Tevens is gelet op verschillen tussen mannen en vrouwen.

Over het algemeen bleek de aanwezigheid van psychische symptomen gerelateerd te zijn aan de perceptie van gezinscompetentie zoals ervaren door de gezinsleden zelf: hoe incompetenter een gezinslid het gezin ervaart des te vaker komen bij dit gezinslid psychische symptomen voor, en andersom. De objectief ervaren gezinscompetentie, dus die op basis van de observaties van de onderzoekers, correleerde echter minder duidelijk met de psychische symptomen. Hier zien we een bekend probleem terug bij het wetenschappelijk onderzoek naar gezinsfunctioneren, ook wel bekend als het 'insider-outsider probleem'. Het op deze twee verschillende niveaus waarnemen genereert verschillende data. Dit fenomeen doet zich ook voor bij multi-methodisch gezinsonderzoek, zoals wanneer er naast het klinische interview tevens een gezinsvragenlijst wordt afgenomen. In eerder onderzoek vond ik in minder dan de helft van de gevallen overeenstemming tussen het oordeel van de gezinsdiagnosticus en dat van de gezinsleden (Van Voorst e.a., 2000). Dit is ook begrijpelijk: de gezinsleden zelf reflecteren in hun beantwoording van de vragenlijst een aantal beleevingsmomenten en geven gevoelsmatig een antwoord. De observaties of beoordelingsschalen die afgenomen worden door observanten zullen door de onderzoekers consciëntieus worden ingevuld, zo zorgvuldig mogelijk, dus minder gevoelsmatig maar zo veel mogelijk geobjectiveerd.

Andere interessante bevindingen uit dit onderzoek waren dat er tussen mannen en vrouwen geen verschil was in de correlatie van de door hen gepercipieerde gezinscompetentie en psychische symptomen. Van de adolescente gezinsleden beoordeelden meisjes de gezinscompetentie vrijwel hetzelfde als de volwassen gezinsleden en hun symptomen waren aan die perceptie gerelateerd. De perceptie van de jongens daarentegen correleerde niet met die van de volwassenen en hun symptomen hingen niet af van hun gezinsperceptie.

Over deze bevindingen braken de onderzoekers zich het hoofd, omdat zij vooraf andere verwachtingen hadden. Zo hadden men verwacht dat bij vaders de relatie tussen hun perceptie van de gezinscompetentie en hun psychisch functioneren minder zou zijn dan bij moeders, maar de correlatie was bij vaders op een aantal subschalen zelfs iets sterker. Het psychisch welzijn van mannen is dus minstens zo sterk afhankelijk van gezinsrelaties als dat van vrouwen. Dit bleek vooral uit de hoge correlatiecoëfficiënten bij de subschalen cohesie en emotionele expressie, concepten die eerder worden geassocieerd met vrouwelijke behoeftes.

Dit gegeven sluit aan bij de visie van onder andere Hare Mustin (1991) op de mythe van de mannelijke autonomie.

Het gegeven dat bij adolescente meisjes hetzelfde verband tussen ervaren gezinscompetentie en psychische symptomen gevonden wordt als bij de volwassenen wijst erop dat deze meisjes belang hechten aan gezinsrelaties en -cohesie, terwijl jongens in deze fase wellicht meer gericht zijn op ervaringen buiten het gezin.

De constatering dat externe observatoren tot geheel andere oordelen kwamen, hoeft (nog) niet treurig te stemmen, maar wel kritisch. In dit onderzoek twijfelde men of het observatiegedeelte van het onderzoek wel goed was uitgevoerd: de scores hingen af van interpretaties van interacties die slechts tien minuten geobserveerd werden. Bovendien werden de gezinnen op hun interactiepatronen gescoord terwijl ze een gezinstak kregen: men vroeg hen gedurende tien minuten te spreken over wat er binnen het gezin zou moeten veranderen. Niet echt een natuurlijke situatie. Dit probleem van de representativiteit van hetgeen men observeert, komt echter ook voor bij gezinsonderzoek in de klinische praktijk. De suggestie van sommigen dat het beter is gezinnen thuis te observeren, lost dit probleem niet op. Het observeren van gezinnen in actie, met een grote complexiteit aan gebeurtenissen en niveaus, blijft van een hoge moeilijkheidsgraad en geeft een grote kans op vals negatieven en vals positieven. Ook het feit dat de onderzoekssituatie zelf het gezin beïnvloedt, is een factor om rekening mee te houden. Het meest informatief voor externe beoordelaars die gezinsonderzoek doen, lijken de spontane momenten zoals die vaak bij gezinnen met kleine kinderen optreden. En voor gezinsonderzoek bij gezinnen met adolescenten lijken de vaders, moeders en een zestienjarige dochter in elk geval betrouwbare informanten, maar wat een vijfjarige zoon vertelt over het gezin is wellicht minder waardevol voor de beoordeling van het gezinsfunctioneren.

Ten slotte mogen de resultaten van dit onderzoek bij een groep gemiddeld functionerende gezinnen niet zonder meer generaliseerd worden naar disfunctionerende gezinnen. Het is immers denkbaar dat in ernstig disfunctionerende gezinnen, in gezinnen met een lid met psychiatrische problematiek of in gezinnen met een beperkter repertoire aan sociale vaardigheden, andere wetmatigheden gelden. Ook mag men niet concluderen tot oorzakelijke verbanden; niet ieder gezinslid met een psychologisch probleem heeft dit te danken aan de beleving van een incompetent functioneren van het gezin waarin hij leeft. Het

begrip ‘(waargenomen) gezinscompetentie’ is echter een veelbelovend concept: het is goed te operationaliseren en sluit goed aan bij systeemtherapeuten die zich richten op het versterken van competenties zoals de *strenghts based* en *resilience* beweging.

Guus van Voorst

Literatuur

- Beavers, R. & Hampson, R. (2003). Measuring family competence: the Beavers systems model. In: F. Walsh (ed.), *Normal Family Processes*. New York: Guilford.
- Hare-Mustin R. (1991). Sex, lies and headaches: the problem is power. In: T. Goodrich (ed.), *Women and power: perspectives for family therapy*. New York: Norton.
- Van Voorst, G., Jansma, H. & Wilcke, M. (2000). Op zoek naar bruikbare gezinsvragenlijsten in de kinder- en jeugdpsychiatrie. *Psychopraxis*, 2-1, 22-26.